

PEDAGOG O'Z ILMIY,O'QUV USLUBIY SALOHIYATINI OSHIRISHNING PSIXOLOGIK MUAMMOLARI

*Axborot texnologiyalari va menejment universiteti
Tarix kafedrası dotsenti, psixologiya fanlari bo'yicha
falsafa doktori(PhD)*

Egamberdiyev Farxod Tuxtayevich

*Axborot texnologiyalari va menejment universiteti
Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi 1-kurs talabasi*

Qodirova Shahzoda Dilshod qizi

Shaxzodbekq960@mail.ru

Annotatsiya: Ushbu maqolada pedagogning ilmiy va o'quv-uslubiy salohiyatini oshirish jarayonida yuzaga keladigan psixologik muammolar tahlil qilingan. Tadqiqotning maqsadi pedagoglarning kasbiy rivojlanishiga to'sqinlik qiluvchi psixologik omillarni aniqlash va ularni bartaraf etish yo'llarini ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqot metodologiyasi sifatida nazariy tahlil, kuzatuv va taqqoslash usullaridan foydalanildi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, motivatsiya yetishmasligi, kasbiy stress, o'z-o'zini baholash muammolari hamda innovatsiyalarga qarshilik pedagog faoliyatiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shuningdek, pedagoglarni psixologik qo'llab-quvvatlash, treninglar tashkil etish va ijobiy muhit yaratish ularning ilmiy salohiyatini oshirishda muhim omil hisoblanadi. Tadqiqot natijalari ta'lim tizimida pedagoglarning kasbiy rivojlanishini takomillashtirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: pedagog, ilmiy salohiyat, metodik faoliyat, motivatsiya, kasbiy stress.

Kirish: Zamonaviy ta'lim tizimi jadal rivojlanayotgan bir davrda pedagog shaxsiga qo'yiladigan talablar ham tubdan o'zgarib bormoqda. Bugungi kunda o'qituvchi nafaqat bilim beruvchi, balki ilmiy izlanish olib boruvchi, innovatsion yondashuvlarni amaliyotga tatbiq eta oladigan hamda o'quv-uslubiy faoliyatini muntazam takomillashtirib boradigan mutaxassis bo'lishi zarur. Shu bois pedagogning ilmiy va o'quv-uslubiy salohiyatini oshirish masalasi ta'lim tizimining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida qaralmoqda. Biroq mazkur jarayon faqat tashkiliy yoki metodik jihatlar bilangina emas, balki chuqur psixologik omillar bilan ham chambarchas bog'liqdir [1, 25-30].

Pedagog faoliyatida motivatsiya darajasi, kasbiy stress, o'z-o'zini baholash va yangiliklarga munosabat kabi psixologik jihatlar uning kasbiy rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Aksariyat hollarda aynan shu omillar pedagogning ilmiy izlanishlarga jalb etilishi, yangi metodlarni o'zlashtirishi va o'z ustida ishlashiga to'sqinlik qilishi mumkin. Shuning uchun mazkur

tadqiqotning maqsadi pedagoglarning ilmiy va o'quv-uslubiy salohiyatini oshirish jarayonida yuzaga keladigan psixologik muammolarni aniqlash, ularni tahlil qilish hamda samarali yechimlar ishlab chiqishdan iboratdir [2, 70-75].

Asosiy qism: Pedagoglarning ilmiy va o'quv-uslubiy salohiyatini oshirish jarayonida motivatsiya hal qiluvchi omillardan biri hisoblanadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ichki motivatsiyaga ega o'qituvchilar yangi metodlarni o'zlashtirishga va ilmiy faoliyat bilan shug'ullanishga ko'proq intiladilar. Xalqaro tadqiqotlar, xususan, OECD tomonidan o'tkazilgan TALIS (Teaching and Learning International Survey) natijalariga ko'ra, o'qituvchilarning katta qismi kasbiy rivojlanishga ehtiyoj sezadi, biroq vaqt yetishmasligi va ish yuklamasining ortiqligi ularning faoliyatiga to'sqinlik qiladi [10, 45-52].

Bu esa motivatsiyaning pasayishiga va ilmiy-uslubiy faollikning sustlashishiga olib keladi [2, 73-78].

Kasbiy stress va emotsional charchoq ham pedagog faoliyatiga salbiy ta'sir ko'rsatuvchi muhim psixologik muammolardan biridir. Christina Maslach tomonidan ishlab chiqilgan "burnout" nazariyasiga ko'ra, o'qituvchilarda uzoq davom etgan stress natijasida emotsional holdan toyish, befarqlik va ish samaradorligining pasayishi kuzatiladi. Ayniqsa, sinfda doimiy muloqot, nazorat va yuqori mas'uliyat talab qilinishi pedagoglarda ruhiy zo'riqishni kuchaytiradi. Natijada ular innovatsion metodlarni qo'llash yoki ilmiy izlanishlar bilan shug'ullanishga yetarli psixologik resurs topa olmaydi [5, 110-118].

O'z-o'zini baholash darajasi ham pedagogning kasbiy rivojlanishida muhim ahamiyat kasb etadi. Albert Banduraning o'z-o'ziga ishonch (self-efficacy) nazariyasiga ko'ra, inson o'z imkoniyatlariga qanchalik ishonsa, u shunchalik faol va muvaffaqiyatli bo'ladi. Amaliyotda esa ayrim pedagoglar o'z bilim va ko'nikmalarini past baholaganligi sababli yangi pedagogik texnologiyalarni joriy etishdan yoki ilmiy faoliyat olib borishdan chekinadilar [4, 128-135].

Bu esa ularning ilmiy va metodik salohiyatining to'liq namoyon bo'lishiga to'sqinlik qiladi.[6, 200-210].

Tadqiqot metodologiyasi: Mazkur tadqiqotda pedagoglarning ilmiy va o'quv-uslubiy salohiyatini oshirish jarayonida yuzaga keladigan psixologik muammolarni aniqlash maqsadida kompleks yondashuv qo'llanildi. Tadqiqotning nazariy asosini pedagogika va psixologiya sohasidagi ilmiy manbalarni tahlil qilish tashkil etib, unda pedagoglarning kasbiy rivojlanishiga oid ilmiy qarashlar, motivatsiya, stress va o'z-o'zini baholashga doir konsepsiyalar o'rganildi [1, 20-28, 3,35-42].

Shuningdek, mavjud ilmiy adabiyotlar asosida muammoning hozirgi holati tahlil qilinib, asosiy psixologik omillar tizimlashtirildi [4, 60-68].

Empirik qismda esa kuzatuv, suhbat va taqqoslash metodlaridan foydalanildi. Pedagoglarning kasbiy faoliyatidagi psixologik holatni aniqlash

uchun ularning ish jarayonidagi xulq-atvori, innovatsiyalarga munosabati va o'z-o'zini baholash darajasi o'rganildi [5, 140-150].

Olingan natijalar tahlil qilinib, umumlashtirish orqali pedagoglarning ilmiy va metodik salohiyatiga ta'sir etuvchi asosiy muammolar va ularni bartaraf etish yo'llari ishlab chiqildi.

Tahlil: O'tkazilgan tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, pedagoglarning ilmiy va o'quv-uslubiy salohiyatini oshirishda psixologik omillar hal qiluvchi ahamiyatga ega. Amaliy kuzatuvlar davomida aniqlanishicha, ish yuklamasining ortiqqligi va vaqt taqsimotining noto'g'ri tashkil etilishi pedagoglarning o'z ustida ishlash imkoniyatlarini cheklaydi [1, 85-75].

Natijada ular ko'proq an'anaviy metodlar bilan ishlashga moyil bo'lib, innovatsion yondashuvlarni qo'llashga kamroq intiladilar [3, 140-148].

Shuningdek, tahlillar pedagoglarda kasbiy stress va emotsional charchoq darajasi yuqori ekanligini ko'rsatdi. Bu holat ularning ish samaradorligi, ijodiy fikrlashi va yangi bilimlarni o'zlashtirish qobiliyatiga salbiy ta'sir ko'rsatadi [7, 40-46].

O'z-o'zini baholash darajasi past bo'lgan pedagoglarda esa ilmiy faoliyatdan chekinish, o'z imkoniyatlariga ishonchsizlik va tashabbusning sustligi kuzatildi [4, 150-156].

Shu bilan birga, innovatsiyalarga nisbatan ehtiyotkorlik yoki qarshilik ham rivojlanish jarayonini sekinlashtiruvchi muhim omillardan biri sifatida namoyon bo'ldi. Bu esa pedagoglarning kasbiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlashda psixologik yordam va motivatsion mexanizmlarni kuchaytirish zarurligini ko'rsatadi [8, 205-210].

Xulosa: Mazkur tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, pedagogning ilmiy va o'quv-uslubiy salohiyatini oshirish jarayoni nafaqat bilim va ko'nikmalarga, balki muhim psixologik omillarga ham bevosita bog'liqdir. Xususan, motivatsiya darajasi, kasbiy stress, o'z-o'zini baholash va innovatsiyalarga munosabat pedagogning kasbiy rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi hamda ularning salbiy ko'rinishlari ilmiy izlanish va metodik yangilanish jarayonlarini sekinlashtiradi.

Shu sababli pedagoglarni psixologik qo'llab-quvvatlash, ichki motivatsiyani kuchaytirish va sog'lom psixologik muhit yaratish ta'lim sifatini oshirishning muhim omillaridan biri hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABYOTLAR

1. Boymurodov N. Amaliy psixologiya. – Toshkent: Yangi Asr Avlodi, 2009. – 316 b.
2. Nishanova Z.T. Psixologik maslahat. – Toshkent: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati, 2010. – 248 b.
3. Nishanova Z., Qurbonova Z., Abdiyev S. Psixodiagnostika va eksperimental psixologiya. – Toshkent: Tafakkur Bo'stoni, 2011. – 304 b.

4. Klyueva N.V. Pedagogik psixologiya. – Moskva: VLADOS, 2006. – 399 b.
5. Rogov E.I. Psixologik maslahat va diagnostika. – Moskva: VLADOS, 2003. – 384 b.
6. Krutetskiy V.A. Pedagogik psixologiya. – Moskva: Prosveshcheniye, 1972. – 368 b.
7. Maslach C. Burnout: The Cost of Caring. – New York: Prentice Hall, 2003.
8. Hargreaves A. Teaching in the Knowledge Society. – New York: Teachers College Press, 2000.
9. Day C. Professional Development of Teachers. – London: Routledge, 1999.

